

فصلنامه آینده پژوهی شهری

دوره ۲، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۱

صص: ۴۹-۷۱

تحلیلی بر اثرگذاری مولفه های شهرهای خلاق بر ارتقاء کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر بندرعباس)

مبینا خرمی، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد بین الملل، دانشگاه آزاداسلامی، قشم، ایران.
حمیدرضا جودکی، استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاداسلامی، اسلامشهر، ایران.
یوسفعلی زیاری، دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاداسلامی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۹

چکیده

شهرهای خلاق دارای رویکرد متنوعی هستند و سبب ابتکارات در زمینه ایجاد محیطی فعال به صورت موقت و یا در محیط های باز یا فضاهای ساخته شده می شوند که زمینه های بهبود کیفیت زندگی ساکنین را فراهم می کند. هدف از این پژوهش، بررسی نقش مولفه های شهر خلاق در ارتقای کیفیت زندگی در فضاهای شهری بندرعباس است. نوع تحقیق کاربردی و روش بررسی آن توصیفی - تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات ترکیبی از مطالعات اسنادی یا کتابخانه ای و همچنین مطالعه میدانی (پرسشنامه) است. جامعه آماری ۱۰۰ هزار نفر جمعیت در سن فعالیت که محل کار یا سکونت آنها در شهر بندرعباس است، می باشد. حجم نمونه بر اساس جدول مورگان ۳۸۴ نفر است. جهت تجزیه و تحلیل داده ها و اثبات رابطه متغیرها و همچنین تدوین استراتژی ها سیاست ها و برنامه های نهایی از روش ها و مدل های آمارهای استنباطی مانند ضرایب رگرسیون، تحلیل واریانس، تحلیل مسیر بهره گرفته شده است. نتایج مطالعات نشان داد شاخص های کیفیت زندگی وضعیت بهتری پیدا خواهند کردند زمانی که مولفه های شهر خلاق به یک سوم وضعیت مطلوب خود در شاخص ها مطلوبیت فضاهای شهری، استفاده از سرمایه های انسانی، بهره گیری و بها دادن به نوآوری ها و فراهم کردن زمینه های تحقق شهر هوشمند دست پیدا کنند. در این رابطه، نتایج حاصل از ضریب رگرسیون نشان دهنده همبستگی مستقیم و قوی بین مولفه های شهر خلاق و بهبود کیفیت زندگی در مناطق مختلف شهر بندرعباس است. مولفه های شهر خلاق به عنوان مبنای ورودی بر مدل به میزان ۹۳/۲ درصد از تغییرات وضعیت کیفیت زندگی در این شهر را تبیین می کنند. یافته ها در رابطه با اولویت بندی اثرگذاری مولفه های شهر خلاق بر کیفیت زندگی در شهر بندرعباس نشان داد سرمایه اجتماعی در رتبه اول قرار دارد. علاوه بر این از بین مولفه های تحقق شهر خلاق در شهر بندرعباس، مولفه های بهبود فضاهای شهری (ایجاد فضاهای تعاملی - احیا و بازسازی تک بناها و اختصاص فعالیت اقتصادی به بنا، احداث تاسیسات و تجهیزات شهری در مسیرهای فضاهای شهری اقتصاد محور و مردم پسند و...)، نوآوری، سرمایه های اجتماعی و انسانی، مولفه های شهر هوشمند و درآمدهای ناخالص شهر با سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی دار می باشند.

واژگان کلیدی: شهر خلاق، کیفیت زندگی، سرمایه اجتماعی، سرمایه انسانی، نوآوری، شهر بندرعباس.

DOI: 10.30495/uf.2023.1982635.1110

مقدمه

شاخص های کیفیت زندگی به دنبال مداخلات کم هزینه و انعطاف پذیر هستند که باعث بهبود کیفیت فضاهای زندگی شهری می شوند (Dube, 2009). می توان گفت مداخلات بهبود فضاهای زندگی شهری با رعایت اصول و عناصر شهرهای خلاق با شتاب بیشتری همراه خواهد بود (Nello-Deakin, 2022). مایک لیدون و همکاران (۲۰۱۲) تحقق پذیری شهرهای خلاق را رویکردی مداخله ای در جهت برانگیختن تغییرات به صورت مرحله به مرحله؛ ارائه راه حل هایی در سطح محلی در جهت برنامه ریزی برای چالش های کیفیت فضاهای شهری؛ تعهد کوتاه مدت و انتظارات واقعی؛ خطر پذیری کم، با احتمال دستاورد زیاد، توسعه سرمایه اجتماعی میان شهروندان و ایجاد ظرفیت سازمانی بین مؤسسات خصوصی دولتی، غیرانتفاعی و اجزاء تشکیل دهنده می داند (2012 Lydon, مایک لیدون در توضیح مفهوم شهرهای خلاق، پنج پارامتر اصلی آن یعنی آینده نگری، مکان گزینی، اولویت بندی پروژه های محرک توسعه، کاهش زمان انجام پروژه ها، هزینه کم پروژه ها را جهت ارتقای کیفیت محیطی فضاهای شهری را معرفی کرده است. بنابراین، شهرهای خلاق مفهومی هستند که نشانگر رویکرد ویژه ای برای درک توسعه شهری است که توسط شهر و شهروندان آن، مبتنی بر استفاده از "مداخلات" کوتاه مدت، کم هزینه و مقیاس پذیر به منظور تحریک تغییرات طولانی مدت فضاهای شهری، نشان داده می شود. "اریک رینولدز^۲ این اصطلاح را با مفاهیم مکملی چون صنایع خلاق، نیروی انسانی خلاق و تکنولوژی های نوین توصیف کرد. ایده اساسی شهر خلاق، پویا کردن صنایع خلاق با استفاده از نیروهای انسانی خلاق جهت ساماندهی فضاهای شهری در کمترین زمان ممکن و با تلاش برای تغییر شکل و کیفیت زندگی شهری متناسب با نیازهای ساکنان آن است (Brenner, 2015).

شهرهای خلاق، برای رسیدن به این مهم، بیشترین بهره را از «مشارکت مردمی» تحصیل می کنند. نگاهی به فضاهای شهری نشان می دهد که رویکرد شهرهای خلاق، تا چه حد به قابلیت های گوناگون موجود در محدوده مورد اقدام خود اهمیت می دهد و چگونه مجموعه این ظرفیت ها را در چارچوبی واحد به خدمت می گیرد (Bianchini and Ghiraldi, 2007). رسیدن به این مرتبه، فضاهای زندگی شهری را وارد رقابتی نزدیک در به دست آوردن جایگاهی برتر و تصویری جذاب تر می کند، و بدین ترتیب، چرخه ای از رقابت میان فضاهای شهری آغاز می شود که با تعریف شمار متنوعی از طرح های اجرایی موجبات کیفیت محیطی فضاهای شهری را فراهم می سازد (Smyth, 2005).

شهر بندرعباس به عنوان مرکز استان هرمزگان با مساحت ۴۵ کیلومتر در موقعیت ساحلی و در فاصله ۱۴۷۰ کیلومتری جنوب شرقی مرکز کشور تهران قرار گرفته است. جمعیت شهر بندرعباس براساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ برابر با ۵۲۶۶۴۸ نفر بوده است. بندرعباس به عنوان بزرگترین بندر ایران شناخته می شود و به

1 - Mike Leidon

2 Eric Reynolds

خاطر موقعیت مناسب جغرافیایی بندر شهید رجایی و بندر شهید باهنر به منطقه ویژه اقتصادی تبدیل و مردم شهر از طریق ماهیگیری کشاورزی تجارت و توزیع صنایع دستی امرار معاش می کنند. بررسی فضاهای شهری بندر عباس بیانگر عدم استفاده از فضاهای خاکستری مانند انبارها، کارگاه های متروکه، خانه های مخروبه و تخریبی در راستای ایجاد فضاهای تعاملی مطلوب جهت ارتقای کیفیت زندگی است. در این راستا، هدف از این پژوهش، بررسی نقش مولفه های شهر خلاق در ارتقای کیفیت زندگی در فضاهای شهری بندر عباس است.

پیشینه پژوهش

پیشینه تحقیق در ارتباط با شهرهای خلاق با تاکید بر نقش پذیری و تاثیر گذاری مولفه های شهر خلاق، شرایط لازم برای تحقق شهر خلاق (تمرکز، تنوع و تحرک و پویایی) و ارکان شهر خلاق (مردم، بنگاه های اقتصادی، فضاهای شهری، پیوندها و ارتباطات) در مناطق مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

رستمی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله ای تحت عنوان "تحلیل شاخص های شهر خلاق با استفاده از مدل ساختاری تفسیری (مطالعه موردی شهر کرمانشاه)" به این نتیجه رسیدند که معیارسیستم حمل و نقل کارآمد و سیستم انرژی کارآمد بدون کربن و معیارهای ساختار مستحکم اجتماعی و خانه امن جزء تاثیر پذیرترین عوامل به شمار می آیند. معافی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله ای تحت عنوان "سنجش میزان برخورداری مناطق ۲۲ گانه شهر تهران در تحقق پذیری شهر خلاق" به این نتیجه رسیدند که از یک طرف افزایش و بهبود معیارهای شهر خلاق تاثیرات خود را در حرکت محلات شهر به سوی تحقق شهر خلاق می گذارد و از طرف دیگر میزان این تاثیر گذاری بسیار متفاوت است.

شاطریان و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله ای تحت عنوان "مدل سازی تاثیرات گردشگری شهری بر کیفیت زندگی و شهر خلاق در شهر کرمانشاه" به این نتیجه رسیدند که پتانسیل های گردشگری در کیفیت زندگی و کیفیت زندگی در ایجاد شهر خلاق موثر هستند که با افزایش کیفیت زندگی وضعیت شهر خلاق تغییر خواهد کرد. بهبود کیفیت خدمات زیرساخت های پتانسیل های طبیعت گردی شهر خلاق با سرعت بیشتری می یابد.

ابراهیم زاده آکباد و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله ای تحت عنوان نقش شهر خلاق در توسعه خدمات شهری و کیفیت زندگی شهروندان مورد مطالعه زاهدان به این نتیجه رسیدند که اساس اقتصادی این شهرها نیز بر پایه فرهنگ و منابع فرهنگی است و از مفاهیمی چون صنایع خلاق و اقتصاد خلاق سخن به میان می آید جذب و پرورش استعدادها و ایده ها نیازمند محیطی تنوع پذیر بردبار و باز است به طوری که افراد خلاق بتوانند به راحتی در آن فعالیت و کار کنند یک شهر خلاق باید بتواند مرکز گروه های مختلف اجتماعی با فرهنگ های مختلف شود.

بندرآباد و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله ای تحت عنوان نقش شهرهای خلاق در بهبود کیفیت زندگی شهری "به این نتیجه رسیدند که با توجه به نقش شهرها در زندگی مردم ایجاد شهرهای خلاق توسط خود آن ها باعث افزایش احساس مشارکت در فضاهای شهری می شود و در این فضاها احساس آزادی بیشتری می کنند و تمام تلاششان را

برای ارتقای کیفیت زندگی محیط اطرافشان می کنند و شاهد این خواهیم بود که مردم برای ایجاد شهرهای خلاق در صورتی که به آن ها فرصت داده شود قادر خواهد بود تا کارهای فوق العاده ای را انجام دهند.

شمسی و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله ای تحت عنوان "ارزیابی شاخص های شهر خلاق شهر قزوین به منظور تبیین روند و تعیین حوزه غالب خلاقیت" به این نتیجه رسیدند روند خلاقیت با شیب ملایم در سال های اخیر کاهش یافته است و در بخش های بعدی در معرفی حوزه خلاقیت غالب در بین پنج حوزه مورد بررسی و به نتیجه رسیدند که شهر قزوین دارای پتانسیل حرکت به سمت شهری خلاق را دارا می باشد.

ساساکی (۲۰۰۸) در مطالعات خود به عنوان توسعه شهرهای خلاق از طریق شبکه به بررسی اینکه آیا شهرهای جهانی به سوی شهر خلاق حرکت کرده اند و همچنین اینکه چرا فرهنگ خلاقیت به مرکز سیاست شهری نقل مکان کرده و همچنین مهم ترین عامل را برای ترویج شهرهای خلاق تاسیس برنامه های تحقیقی و آموزش برای توسعه منابع انسانی ضروری می داند.

چارلز لندری (۲۰۰۶) در کتاب شهرهای خلاق به بررسی این موضوع می پردازد. لندری دیدگاه رادیکالی جدیدی در باب شهرهای خلاق دارد. از نظر وی شهرها نیاز به خلاقیت دارند نه به خاطر دستیابی به رقابت در صنایع با ارزش افزوده جدید بلکه برای حل مسائل اجتماعی. به بیان دیگر لندری خواهان یک دیدگاه خلاق برای حل مسائل شهری در ابعاد و جنبه های مختلف است نه این که خلاقیت محدود به عرصه های هنر، صنایع خلاق و طراحی شود.

ریچارد فلوریدا (۲۰۰۵) اولین کسی است که بحث شهرهای خلاق را در کتاب خود "طبقه خلاق" مطرح کرد او معتقد بود خلاقیت و نوآوری با هم به عنوان عناصر کلی شهرها به سمت موفقیت هستند. به گونه ای که این نوع آوری های فن شناختی منجر به دگرگونی شهرها و افزایش سرمایه گذاری در آن ها می شوند. این خلاقیت و نوآوری از سرمایه های انسانی منتج می گردند و منجر می شود افراد خلاق زمینه های قدرتمند شدن شهر و رشد اقتصادی ناحیه ای را فراهم سازند. در نتیجه اقتصاد شهر خلاق بر اساس نوآوری ها و ایده های شهروندان خلاق به بالاترین سطح بازدهی دست می یابد و با پویایی که در همه ابعادش وجود دارد به پایداری خواهد رسید.

آدیا و ریدر (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان بررسی کاهش نقش سازمان های مرکزی مستقر در محل و اقتصادهای متمرکز در یک صنعت معتقدند گاهی تاثیرات منطقه ای بر روی نابودی خلاقیت در یک شهر اثر می گذارد و پرورش مجدد خلاقیت می تواند باعث تشدید شکاف اجتماعی و اقتصادی موجود گردد و مسائلی چون نابرابری های اجتماعی، افزایش هزینه مسکن، توسعه بی قواره منطقه ای و افزایش بحران های زیست محیطی را به وجود آورد که نه تنها توسعه پایدار شهری را با مشکل روبرو می سازد، بلکه تهدیدی بالقوه برای پایداری خلاقیت در یک شهر است.

میلیکا میتوویک و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله تحت عنوان مفهوم شهر خلاق، این مفاهیم را در سه محور خلاصه

نمودند. اول شهرخلاق که تمرکز دارد در مورد ایده خلاقیت به عنوان مجموعه ای از ابزارها برای توسعه شهری، دوم مفهوم شهرخلاق با استفاده از فعالیت ها که توسط صنایع خلاقانه پشتیبانی می شود و در نهایت رویکرد سوم که تجزیه و تحلیل شهرها که توانایی جذب مهارت های خلاق یعنی نیروی انسانی خلاق را برجسته می کند.

مبانی نظری پژوهش

اساس مفهومی شهرهای خلاق به رویکردهای ایده آل انقلابی فضاهای شهری باز می گردد. پیتز آرلت (۲۰۰۶) منشاء واگرایی مفهومی آن را بیان می کند. او می نویسد، استراتژیست ها، ثروت و قدرت کافی برای دستیابی به اهداف خود بدون توجه به شرایط خارجی دارند، زیرا می توانند چنین متغیرهایی را به طور اصولی افزایش دهند (Arlt, 2006). فعالان تحت عنوان پیمانکاران مدیریت شهری که دارای ثروت یا نفوذ هستند تنها می توانند از طریق هماهنگ کردن خود با محیط و فضاهای شهری و همکاری با سایر ذینفعان به اهداف خود دست یابند (Ibid, 20). اضافه بر این تعدادی از این پیمانکاران که دارای تخصص های مدیریت و برنامه ریزی شهری هستند بر شرایط موجود فضاهای شهری کنترل دارند (Purcell, 2014). یک برنامه ریز شهری باید همه مولفه های مدیریت شهری را در برنامه ریزی ارتقای کیفیت محیطی فضاهای شهری و با تاکید بر مدیریت یکپارچه شهری در نظر بگیرند (Purcell, 2014). به طور کلی شهرهای خلاق علاوه بر هماهنگی با قانون و احترام به آن، به صورت مشارکت مدنی نیز می بایست فعالیت داشته باشد. از فعالیت های مهم تحقق پذیری شهر خلاق می توان به پروژه حیاط زندگی (وونرف هلندی در سال ۱۹۷۶) که تحت هدایت شهروندان شکل گرفت و منجر به ترافیک روان معابر و اولویت بندی خیابان ها برای استفاده از عابر پیاده گردید اشاره کرد.

امروزه ادبیات برنامه ریزی شهری اغلب در مورد آرمان های تحقق پذیری شهر خلاق بحث می کند (Chase et al, 2008). هریسون فکرر ویژگی های این رویکرد را شکل گرفتن فضای روزمره برای فعالیت عمومی عنوان می کند و اینکه این ویژگی فعالیت روزمره شهری نتیجه محصول اجتماعی و مشارکت مردم است (Nello-Deakin, 2022). چنین رویکردهایی در فضاهای شهری باعث می شود شهروندان حس کنند هر روزه در شهری خلاق هستند، چرا که آنها برنامه ریزی انعطاف پذیری در استفاده از فضاهای شهری را دنبال می کنند و خواستار مشارکت فعال در شکل دادن به فضای شهری و ارتقای کیفیت محیطی آنها هستند (Ibid, 12). می توان نتیجه گرفت مشارکت شهروندان اولین عامل در تحقق برنامه ریزی و شهر خلاق در ارتقای کیفیت محیطی فضاهای شهری است. به این صورت که عدم توجه و مشارکت شهروندان سبب عدم نتیجه مطلوب آن خواهد شد (Chase et al, 2008).

شکل (۱): نمونه ای از فعالیت ها و بهسازی های خیابان خلاقانه با رویکرد ارتقای کیفیت زندگی در فضاهای شهری

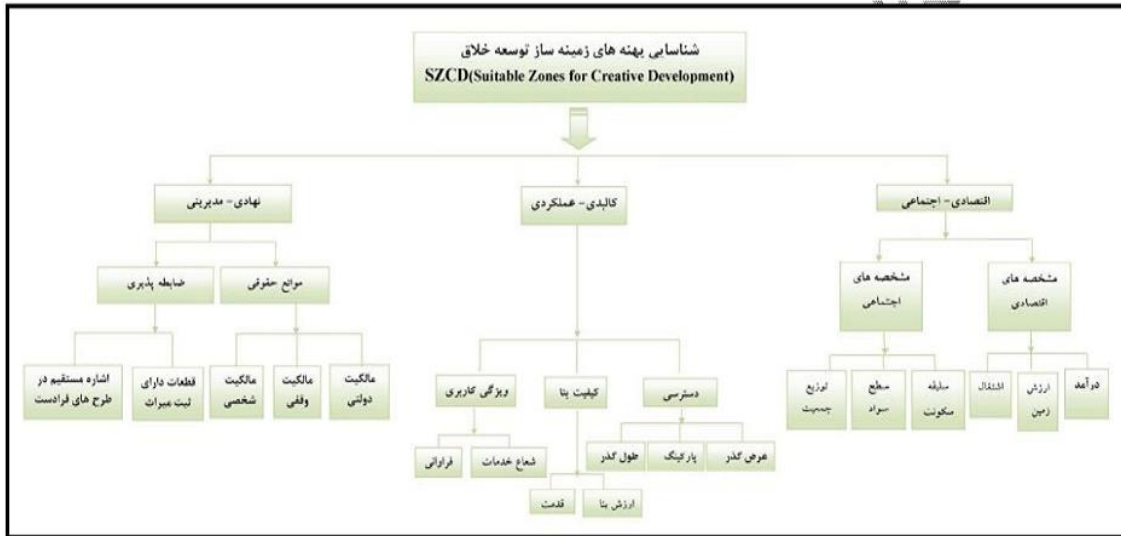
منبع: دیوید وب، ۲۰۱۷

شعار یا خلاق باش یا بمیر، ضرورت جدید شهری است. در این راستا شهرها باید (طبقه ی خلاق جدید) با واحدهای همسایگی شیک، حس هنری و یک جو صمیمی انسانی را جذب کند، در غیر این صورت راه دیترویت را در پیش خواهند گرفت (Peck, 2005: 740). ایده شهر خلاق یک نظریه کاملاً مثبت گراست و بر این موضوع تاکید دارد که هر نوع رابطه ای بین شهروندان با سازمانها و ... بایستی کاملاً دو جانبه ی مبتنی بر رفع مشکلات شهری و ارتقای کیفیت زندگی است. نظریه شهر خلاق سعی دارد تا کیفیاتی را که تصویر ذهنی از یک شهر را برای شهروندان زیباتر می سازد تقویت نماید (غریب و حسین پور، ۱۳۹۱: ۱۱). حرکت به سمت ایجاد و تحقق شهر خلاق به دلایل جایگاه شهر به عنوان محل شکل گیری بسترهای جامعه دانایی، اهمیت و محور بودن شهرها در توسعه اقتصادی (اقتصاد دانایی)، جایگاه و اهمیت شهر به عنوان یکی از الزامات اساسی تشکیل خوشه های علم و فناوری و نقش و جایگاه شهرها در جذب، استفاده و حفظ سرمایه های انسانی خلاق (طبقه ی خلاق) بسیار ضروری و مهم می نماید (ربانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۶۰).

شاخصه های شهر خلاق عبارت است از:

- ۱- کیفیت محیط زیست: محیط زیست سالم، آب و هوای تمیز، آب سالم و بهداشتی و حفاظت از محیط زیست، دسترسی به فضاهای سبز و نواحی تفریحی و کالاهای خدماتی که فاقد آلایندهی و گازهای گلخانه ای هستند.
- ۲- وجود الگوهای اقتصادی: پویایی فضای محلی برای سرمایه گذاری در سطح محلی و با هدف صدور در بازارهای هدف، گویای اقتصاد پویا هستند.
- ۳- استقرار سیاست عمومی: نقش قوانین در توسعه، اجرا و نگهداری یک شهر خلاق، باید باز و اجرایی باشد.

شفافیت و مشارکت دهی برای حمایت از تعادل بین عناصر زندگی یکی از اساسی ترین لازمه های استقرار سیاست عمومی یکپارچه است (رضائیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۵).

شکل (۲): سلسله مراتب عوامل، معیارها و شاخصهای مورد استفاده در مدل شناسایی پهنه های زمین ساز توسعه خلاق بافت فرسوده ماخذ: رفیعیان و همکاران؛ ۲۸؛۱۳۸۹

استفاده از مولفه های شهر خلاق بر پایه ساختارهای سازمانی (اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و دیگر) قوی است و دارای روابط دو طرفه با محیط فیزیکی هستند به گونه ای که آنها هم محیط را ایجاد می کنند و هم از طریق آن ساخته می شوند (Merker, 2011). با توجه به این مفهوم، عناصر شهرهای خلاق نقش زیادی در بهبود فضاهای شهری و محیط های سکونتی دارند. شهرهای خلاق دارای رویکرد متنوعی هستند و سبب ابتکارات در زمینه ایجاد محیطی فعال به صورت موقت و یا در محیط های باز یا فضاهای ساخته شده می شوند. چنین ابتکاراتی با توجه به ذینفعان محلی، توسط سازمان های اجتماعی، گروه های خلاق، کارآفرینان کوچک، علاقه مندان، صنایع کوچک و صاحبان ملک خالی برای اهداف مشترک ایجاد می شود، تا ساکنین محلات شهری را گرد هم آورد. این شرکت کنندگان در تلاشند تا پویایی و سرزندگی را در سطح محلی و در مقیاس کوچک برای مردم ایجاد کنند و به نوعی به ارتقای کیفیت زندگی ساکنین کمک نمایند (Lydon., 2012).

این رویکرد اغلب فاقد برنامه ریزی رسمی است و مشارکت عموم را می طلبد و از پروسه مدیریت شهری کمی فاصله دارد. بنابراین یکی از اهداف اصلی شهرهای خلاق تلاش برای تقویت خیابان های شهری به عنوان فضاهای شهری مهم است. مفهوم "پیش و جنبش شهری" که توسط سازمان آرت پلیس تو آمریکا مطرح شد به جذب مردم، فعالیت ها و ارزش برای یک مکان و افزایش تمایل و فرصت اقتصادی در فضاهای شهری، بهبود تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری و ایجاد فضاهای شهری هویت ساز و شکل گیری خاطره جمعی اشاره دارد که همگی در ارتقای کیفیت زندگی ساکنین در فضاهای شهری نقش موثری دارند (Corijn & Groth, 2005).

بنابراین در نظر گرفتن نقش مشارکت شهروندان در ایجاد فضاهای شهری، کوتاه کردن زمان اجرای پروژه های طراحی فضاهای شهری، کم کردن هزینه اجرای پروژه های فضاهای شهری، خلاقیت و نوآوری در طراحی فضاهای شهری و انعطاف پذیری فضاهای شهری را می توان اقدام مؤثری در جهت رفع مشکلاتی همچون کمبود و ناکارآمدی خدمات شهری، بهبود امنیت اجتماعی، رونق اقتصادی فضاهای شهری و ارتقای کیفیت زندگی ساکنین عنوان کرد (Chase et al, 2008).

مقاله کیفیت زندگی شهری از نخستین محورهای مطالعاتی در زمینه رشد شهری است که از دهه ۱۹۳۰ کانون توجه متخصصان شهری قرار گرفته است و به طور فزاینده ای موضوع تحقیقات علمی در زمینه ها و نظام های مختلف تبدیل شده است. مطالعه این مفهوم بر پایه این فرضیه بنیادین است که محیط اجتماعی و فیزیکی می تواند بر روی خوشبختی و رفاه مردم ساکن در یک محل تاثیر گذار باشد (Limber, 2006). مفهوم کیفیت زندگی به عنوان بازتاب همه جانبه احساس شخصی از سلامتی شامل همه عواملی که در آن رضایتمندی انسان نقش دارند فرض شده است و تا حد زیادی تحت تاثیر کیفیت اجتماعی، اقتصادی و محیطی شهر می باشد (Van poll, 1997). کیفیت زندگی یک مفهوم جامع است که برای ارزیابی استاندارد زندگی جامعه در تمام ابعاد زندگی استفاده می شود (Chen, et al, 2016).

مفهوم کیفیت زندگی شهری با عواملی چون ذهنیت، عزت نفس، ادراک فردی، رضایت، عملکرد، کنترل خود، روابط بین فردی، شادی، رفاه، توسعه و بهبود زندگی، ارزیابی عینی، توانمندسازی، استقلال، دستیابی به اهداف و آرزوها و ظرفیت ها نقش و معنا می گیرد (Pinto et al, 2017). در این میان سلامت اجتماعی شهروندان از مولفه های کلیدی و مهمترین حوزه های سطح کیفیت زندگی جوامع می باشد. این جنبه از سلامت به عنوان یک شاخص برای نشان دادن میزان سلامت روانی شهروندان و معیاری برای رضایت یا عدم رضایت گروه ها از کیفیت زندگی اجتماعی است. کیفیت محیط نیز با تاکید ساخت شهر عناصری از قبیل هویت الگوی خیابانها و.... را به عنوان عوامل تاثیر گذار در تعیین سطح کیفیت زندگی مطرح است. از سویی امروزه بهبود کیفیت زندگی در جوامع نتیجه بهبود عوامل اقتصادی از قبیل توزیع درآمد، دسترسی به خدمات عمومی، رشد اقتصادی و میزان پس اندازها می باشد. در جدول ۱ مولفه ها و شاخص های مربوط به کیفیت زندگی شهری آمده است (Ulengin, 2001).

جدول (۱): مولفه های و شاخص ها مربوط به کیفیت زندگی شهری

ردیف	مولفه	شاخص
۱	کیفیت اقتصادی	هزینه زندگی، اشتغال و نرخ بیکاری، رضایتمندی از هزینه های زندگی، رضایت مندی از فرصت های شغلی، توازن دهک های اجتماعی، درآمد سرانه
۲	کیفیت کالبدی	کیفیت مسکن، تنوع مسکن، تطابق با اقلیم، نواحی سبز، زیرساخت ها و خدمات، مقررات ساخت و ساز، توانایی حمل و نقل عمومی، جریان ترافیک
۳	کیفیت جامعه - فرهنگ	مشارکت، ایمنی و امنیت، سطح تحصیلات، میزان و نرخ خدمات آموزشی، میزان و نرخ خدمات سلامتی، میزان فعالیت های فرهنگی و تفریحی
۴	کیفیت محیط زیست	سطح آلودگی های محیطی، میزان پوشش گیاهی، حمل و نقل عمومی

ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

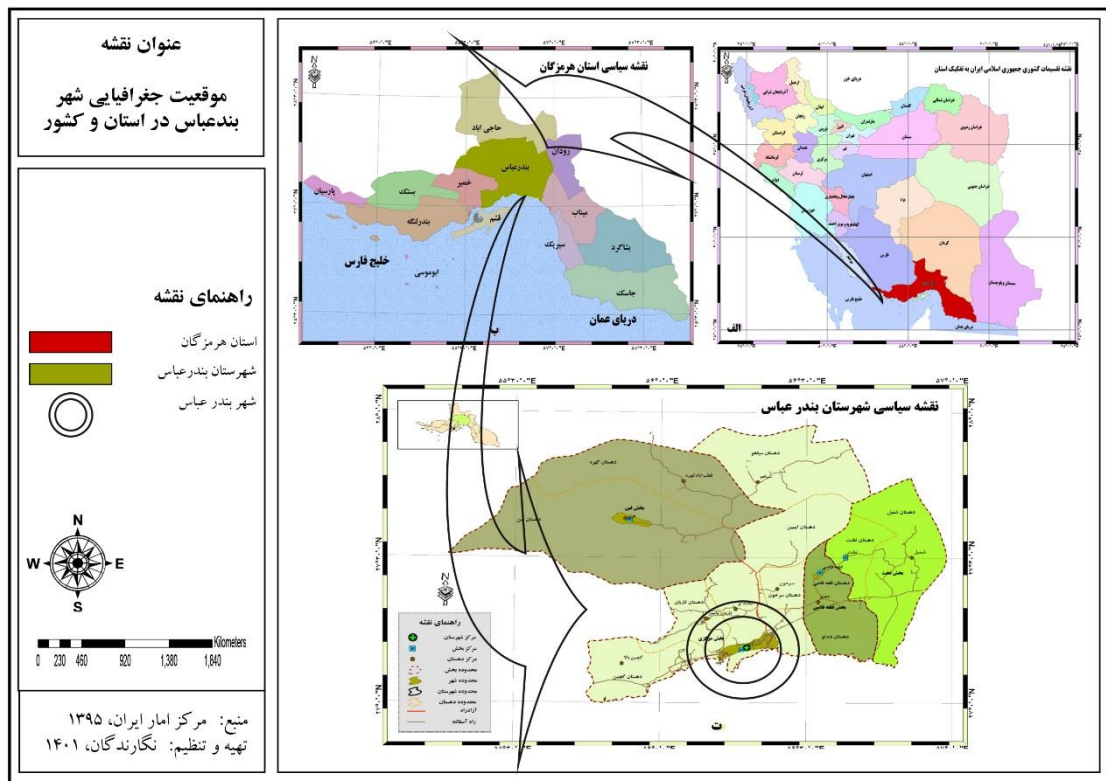
روش پژوهش

پژوهش حاضر، تحقیقی کاربردی در محدوده جغرافیایی شهر بندرعباس و روش بررسی آن توصیفی - تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات ترکیبی از مطالعات اسنادی یا کتابخانه‌ای و همچنین مطالعه میدانی (پرسشنامه) است. جامعه آماری ۱۰۰ هزار نفر جمعیت در سن فعالیت که محل کار یا سکونت آنها در شهر بندرعباس است، می باشد. حجم نمونه بر اساس جدول مورگان ۳۸۴ نفر می باشد که پرسشنامه در بین آنها توزیع شد. در این پژوهش جامعه مورد پژوهش در بخش کیفی صاحب نظران، اساتید حوزه برنامه ریزی شهری و منطقه ای، مسئولین و مدیران شهری مرتبط با شهر خلاق و کیفیت زندگی است. حجم نمونه کارشناسان و مدیران از طریق نمونه گیری گلوله برفی انتخاب و تعداد ۳۵ نفر پرسشنامه توسط آنها تکمیل گردید.

در تجزیه و تحلیل داده ها و اثبات رابطه ی متغیرها و همچنین تدوین استراتژی‌ها سیاست‌ها و برنامه‌های نهایی از روش‌ها و مدل‌های آمارهای استنباطی مانند ضرایب رگرسیون، تحلیل واریانس، تحلیل مسیر و برای اولویت بندی عناصر تاثیرگذار شهر خلاق بر روی کیفیت زندگی از روش تحلیل شبکه و برای تدوین راهبردها از مدل SWOT بهره گرفته شد.

شهرستان بندرعباس در شمال تنگه هرمز قرار دارد. وسعت آن ۲۷۳۱۶ کیلومتر مربع است. این شهرستان از شمال به شهرستان حاجی آباد و از سمت شرق به شهرستان های میناب و رودان و از غرب به شهرستان بندرلنگه و از جنوب به خلیج فارس و جزیره قشم محدود می باشد. شهر بندرعباس مرکز شهرستان بندرعباس است (شکل ۳). وسعت این شهر که در ساحل خلیج فارس واقع شده است حدود ۴۵ کیلومتر مربع و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۰ متر می باشد. نزدیکترین شهر به بندرعباس شهر قشم با حدود ۲۸ کیلومتر می باشد. فاصله بندرعباس تا تهران ۱۳۳۳ کیلومتر می باشد. آب و هوای این شهر بیابانی کرانه ای است و رطوبت در آن بالاست. در بندرعباس میزان بارندگی کم تر از ۱۵۰ میلی متر است. بدلیل شرایط خاص جغرافیایی و استراتژیکی منطقه ای موجب بروز مهاجرت های گسترده

طی دهه های قبل شده است. به طوری که جمعیت شهر بندرعباس در سال ۱۳۳۵ از ۱۷۷۱۰ نفر به ۵۲۶۶۴۸ در سال ۱۳۹۵ رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). این شهر جدای از روند تاریخی خود به دلیل توسعه شتابان اقتصاد ملی (حجم واردات) جایگاه والایی را در اقتصاد کشور به خود اختصاص داده و به نظر می رسد این روند توسعه هم چنان در دهه های آتی نیز تجربه شود. گسترش ساختار کالبدی شهر به صورت خطی در امتداد ساحل بوده و از سمت شمال توسط ارتفاعات و مناطق نامناسب محدود شده است.

شکل (۳): موقعیت جغرافیایی شهر بندرعباس در استان و کشور

ماخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

یافته های پژوهش

تحولات جمعیتی در شهر بندرعباس

تحولات جمعیتی شهر بندرعباس جمعیت شهر بندرعباس در سال ۱۳۳۵، ۱۷۷۱۰ نفر بوده و بر اساس آخرین آمار قابل استفاده، سرشماری ۱۳۹۰، جمعیت شهر بندرعباس برابر ۴۳۵۷۵۱ هزار نفر می باشند. افزایش مطلق جمعیت شهر با ۵۶۴۵۰ نفر و رشد نسبی ۱۴/۸ نسبت به دوره قبل (سال ۱۳۸۵) برآورد گردیده است. این بدان معناست که جمعیت شهر طی ۵۵ سال گذشته بنا متوسط نرخ رشد ۵/۵۷ درصد، به طور تقریب ۲۵ برابر شده است (جدول ۲). نرخ رشد بندرعباس تا سال ۱۳۶۵، رو به ازدیاد و سپس کاهش نشان می دهد (اداره کل ثبت

احوال استان هرمزگان، ۱۳۹۴). افزایش سریع و بدون برنامه جمعیت شهر بندرعباس به دلیل مهاجرت و رشد طبیعی جمعیت به تبعیت از روند حاکم بر کشور طی چند دهه متوالی است. این رشد سریع جمعیت عاملی برای عدم تناسب برنامه ریزی مدیران شهری و نیازهای جمعیت شهری است که سبب عدم توفیق برنامه ریزان در توسعه کیفی به تناسب توسعه کمی آن بوده است.

جدول (۲): تحولات جمعیت شهر بندرعباس طی سرشماری های ۱۳۹۵-۱۳۳۵

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
جمعیت	۱۷۷۱۰	۳۴۶۲۷	۸۷۹۸۱	۲۰۱۶۴۲	۲۷۳۵۷۸	۳۷۹۳۰۱	۴۳۵۷۵۱	۵۲۶۶۴۸

پیامدهای افزایش جمعیت و رشد سریع شهرنشینی بر کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

ناپایداری مسکن و نیمه پایداری آنها در شهر بندرعباس خود بخود سبب ایجاد و گسترش بافت های فرسوده در محلات غیررسمی شده است که بنا بر تحقیقات مرسوم در مطالعات بافت های فرسوده نیازمند بازسازی و نوسازی هستند. این بافت ها در مقابل زلزله، سیل و سایر بلایای طبیعی و انسانی از قبیل جنگ و ...، بسیار ضعیف عمل نموده و جان و مال ساکنین را به مخاطره می اندازند (نوحه گر و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۷).

بررسی ساختار شغلی مردان در مناطق حاشیه نشین بندرعباس نشان می دهد که کارگری و دستفروشی شغل اکثر آنهاست. مشاغل دیگری همچون سیگار فروشی، بنزین فروشی و دلالی از جمله مشاغل مردان در مناطق حاشیه نشین شهر بندرعباس میباشند. با توجه به این که اغلب افراد جویای کنار فاقد تحصیلات یا توانمندی های حرفه ای و مهارت شغلی لازم برای کسب فرصتهای شغلی مناسب هستند که این موضوع کیفیت زندگی مردم را تحت تأثیر قرار داده و حتی عدهای از افراد بیکار هستند و بیکاری در این مناطق به وفور دیده می شود.

شرایط زندگی در مناطق حاشیه نشین به صورتی است که سبب به وجود آمدن شرایط فرهنگی خاص برای آنان میشود به طوری که از یک سو فقر فرهنگی و مشکلات مالی و از سوی دیگر دیدن زندگی شهرنشینان که از امکانات امروزی بهره مند هستند، سبب ایجاد نارضایتی عمیق و گسترش محرومیت نسبی در میان این اقشار جامعه می شود و از این طریق میزان رضایتمندی و کیفیت زندگی آنان را تحت تأثیر قرار میدهند. این امر گناهی نمیتواند برای ایجاد آشنوبهنای اجتماعی عمل کند (برآبادی، ۱۳۸۱: ۴۹). به طوری که اعتقاد بنه پیشرفت و داشتن یک زندگی بهتر در میان حاشیه نشینان و دستیابی به موقعیت گروه های مرجع (گروه هایی که افراد خود را با آنها مقایسه می کنند و از وضعیت بهتری برخوردارند) باعث میشود که افراد به سوی اهدافی که دستیابی به آنها ساده تر ولی نامشروع میباشند، سوق پیدا میکند و این موضوع باعث گسترش رفتارهای ناهنجار اجتماعی در میان این قشر از جامعه میگردد. بنابراین وضعیت امنیت (به عنوان یکی از مهمترین شاخص های کیفیت زندگی) در شهر را تحت تأثیر قرار میدهند.

از مهمترین مشکلات زیرساختی در مناطق حاشیه نشین بندرعباس می توان به مواردی نظیر نبود سیستم دفع فاضلاب، مشکل آب شهری، کمبود امکانات رفاهی، فرهنگی و آموزشی، آسفالت نبودن کوچه ها، بالا بودن میزان انشعابات غیرقانونی آب و برق، شبکه بسیار نامناسب تردد و حمل و نقل درون محله ای و ... اشاره کرد. این مسائل و مشکلات سطح کیفیت زندگی در مناطق حاشیه نشین بندرعباس را تحت تأثیر قرار داده است. از مهمترین پیامدهای رشد شتابان شهرنشینی و توسعه فیزیکی شهر در دهه های گذشته، پاشیدگی نظام توزیع مراکز خدمات شهری بوده که زمینه ساز نابرابری در میزان برخورداری از کاربری های خدمات شهری در سطح شهر شده است. رشد شتابان جمعیت شهری و ناتوانی در پاسخگویی به نیاز این جمعیت که ناشی از آمادگی نداشتن برای رویارویی با این وضعیت بود، نقطه شروعی برای پیدایش نابرابری های مختلف شد. نابرابری های اجتماعی قبل از هر چیز در معیارهای زندگی بازتاب می شود و به نوبه ی خود با مفهوم فرصت ها و کیفیت زندگی ارتباط دارد (حاتمی نژاد و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۲). بنابراین توسعه نامنظم و رشد بی رویه شهر بندرعباس در چند دهه اخیر با توزیع اتفاقی کاربری ها و سرانه های شهری همراه بوده است که این امر منجر به عدم تعادل در تخصیص سرانه های شهری شده است که این امر منجر به عدم تعادل در تخصیص سرانه های شهری شده است. مساحت کاربری های مختلف، ضمن بیان تمرکز و پراکندگی کاربری ها و فعالیت ها در بین مناطق شهری بندرعباس، بیان کننده میزان برخورداری جمعیت ساکن از خدمات شهری نیز می باشند.

بررسی شاخص های کیفیت زندگی و شهر خلاق در شهر بندرعباس

بر مبنای داده های مستخرج از پرسشنامه، نتایج ۵ شاخص شهر خلاق شان می دهد شاخص کیفیت زندگی وضعیت بهتری پیدا خواهند کردند زمانی که مولفه های شهر خلاق به یک سوم وضعیت مطلوب خود در شاخص ها مطلوبیت فضاهای شهری، استفاده از سرمایه های انسانی، بهره گیری و بها دادن به نوآوری ها و فراهم کردن زمینه های تحقق شهر هوشمند در این شهر دست پیدا کند (جدول ۳).

جدول (۳): محاسبه درصد مولفه های کیفیت زندگی و شهر خلاق در شهر بندرعباس

ردیف	مولفه ها	شهر بندرعباس	میانگین
مولفه های شهر خلاق	فضای شهری بستر ساز خلاقیت	۲۱/۲	۲۶/۱۸
	سرمایه انسانی	۲۴/۷	
	نوع آوری و بدعت	۳۱/۵	
	سرمایه اجتماعی	۳۶/۴	
	شهر هوشمند	۱۷/۱	
مولفه های کیفیت زندگی	کیفیت اقتصاد	۱۶/۳	۲۸/۲۵
	کیفیت محیط زیست	۲۵/۴	
	کیفیت جامعه - فرهنگ	۳۹/۷	
	کیفیت کالبدی	۳۱/۶	

منبع: برداشت میدانی، ۱۴۰۱

نباید این گفته را که با توجه به این که وضعیت مولفه های کیفیت زندگی در شهر بندرعباس در وضعیت فعلی مطلوب نمی باشد را دلیل عدم بهره گیری از مولفه های شهر خلاق در مدیریت شهری دانست بلکه با توجه به اهمیت این شاخص ها در حوزه مدیریت شهری، عدم دست یابی به منابع پایدار درآمدی برای شهرداری این شهر منجر به عدم تحقق برنامه های پیشنهادی مدیریت شهری برای دستیابی به کیفیت زندگی بالا در این شهر شده است. مدیریت شهری بندرعباس در سال های اخیر در حوزه حرکت به سمت شهر خلاق بیشترین برنامه های خود را در حوزه سرمایه اجتماعی قرار داده است. این امر به منزله اهمیت دادن به بحث مشارکت مردم در تحقق برنامه های عمرانی و اجتماعی مدیریت شهری است چرا که اعتمادسازی بین مدیریت شهری و مردم زمینه ساز تحقق کامل برنامه های عمرانی و اجتماعی مدیریت شهری در این شهر است.

شناسایی و تعیین معیارهای تصمیم گیری در عوامل و مولفه های اثرگذار شهر خلاق بر ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

به منظور بررسی میزان اثرگذاری عوامل و مولفه های شهر خلاق بر ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس از مدل ساختاری - تفسیری ISM بهره گرفته شده است. به این منظور ابتدا مولفه های اثرگذار شهر خلاق شناسایی گردید. این مولفه ها عبارت اند از:

A- میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی قوی

B- نوآوری در ابعاد فناوری های نوین در حوزه صنایع خلاق

C- برخورداری از سرمایه های انسانی قوی (طبقه خلاق)

D- بهره مندی از فضاهای بالقوه ایجاد فضاهای شهری خلاق

E- برخورداری از ابزارهای تحقق شهر هوشمند

F- وجود زمینه های قوی برای رونق کارآفرینی در شهر بندرعباس

G- قابلیت زندگی و برخورداری از امکانات در شهر بندرعباس

H- برند بودن شهر در حوزه های مختلف خلاقیت

I- وجود قابلیت هایی در شهر برای ایجاد اشتغال پایدار و خلاق

K- وجود فضاهای فرهنگی و گردشگری خلاق در شهر

L- باز بودن و تحمل پذیری شهر در شکل گیری جریان های خلاقانه توسعه

ابتدا جهت تشکیل ماتریس تعامل ساختاری یک ماتریس ده در ده شامل شاخص ها تشکیل و در اختیار خبرگان قرار داده شد. خبرگان بر اساس اصول زیر ماتریس ها را تکمیل نمودند. ماتریس دریافتی از تبدیل ماتریس خودتعاملی ساختاری به یک ماتریس دو ارزشی صفر و یک می شود. بدین معنا که اگر A منجر به B شود و B

منجر به C شود در این صورت باید A منجر به C شود. یعنی اگر بر اساس روابط ثانویه باید اثرات مستقیم لحاظ شده باشد اما در عمل این اتفاق نیفتاده باشد باید جدول تصحیح شود و رابطه ثانویه را نیز نشان دهد. بنابراین ماتریس دریافتی از بررسی عوامل موثر بر ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس به صورت زیر خواهد بود (جدول ۴).

جدول(۴): ماتریس خود تعاملی ساختاری متغیرهای تحقیق

نفوذ	L	K	I	H	G	F	E	D	C	B	A	$\frac{j}{i}$
۱۰	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	A
۶	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۰	B
۷	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۱	C
۷	۱	۰	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۰	۱	۱	D
۵	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۰	E
۹	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	F
۶	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	G
۴	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰	H
۳	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	I
۹	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۱	K
۸	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۰	۰	L
	۶	۶	۶	۹	۸	۵	۹	۶	۶	۸	۵	وابستگی

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

با بدست آمدن ماتریس دستیابی برای تعیین معیارها دو مجموعه قابل دستیابی و مجموعه مقدم را تعریف کرده و سپس اشتراک آنها را به دست آورده بدین ترتیب که مجموعه قابل دستیابی، مجموعه ای است که در آن سطرها عدد معیارها بصورت یک ظاهر شده باشند و مجموعه مقدم مجموعه ای است که در آن ستون ها، عدد معیارها به صورت یک ظاهر شده باشد.

ماتریس به دست آمده به روش زیر به سطوح مختلفی تقسیم می شود و مجموعه قابل دستیابی و مجموعه مقدم برای هر معیار به دست می آید. با بدست آمدن ماتریس دستیابی برای تعیین معیارها دو مجموعه قابل دستیابی و مجموعه مقدم را تعریف کرده و سپس اشتراک آنها را بدست آورده بدین ترتیب که مجموعه قابل دستیابی، مجموعه ای است که در آن سطرها، عدد معیارها به صورت یک ظاهر شده باشند و مجموعه مقدم مجموعه ای است که در آن ستون ها، عدد معیارها به صورت یک ظاهر شده باشند. با به دست آوردن اشتراک این دو مجموعه ستون بعدی جدول (اشتراک) تکمیل خواهد شد (جدول ۵).

جدول (۵): مجموعه ورودی ها و خروجی ها برای تعیین سطح عوامل و مولفه های شهر خلاق موثر در ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

خروجی: اثرگذار	ورودی: اثرپذیر	
A, B, C, D, E, F, H, I, K, L	A, B, C, D, E, F, H, I, K, L	A
A, B, E, F, G, H, I, L	A, B, C, D, F, G, I, K	B
A, B, C, E, H, K	A, C, E, F, I, K, L	C
A, B, D, E, F, G, I	A, D, E, F, I, K, L	D
A, C, D, E, G, H, I	A, B, C, D, E, G, H, L	E
A, B, C, D, F, G, K, L	A, B, D, F, G, L	F
B, E, F, G, H, I, K	B, D, E, F, G, I, K	G
A, C, E, H, I, L	A, B, C, D, E, G, H, L	H
A, B, D, G, I, K	A, B, D, E, G, H, I, K, L	I
A, D, G, I, K, L	A, C, F, G, I, K, L	K
A, D, E, F, H, I, K, L	A, B, F, H, K, L	L

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

اولین سطری که اشتراک دو مجموعه برابر با مجموعه قابل دستیابی باشد، سطح اول اولویت مشخص خواهد شد. در این گام متغیرهایی که مجموعه خروجی و مشترک آنها کاملاً مشابه باشند، در بالاترین سطح از سلسله مراتب مدل ساختاری تفسیری قرار می گیرند. به منظور یافتن اجزای تشکیل دهنده سطح بعدی سیستم، اجزای بالاترین سطح آن در محاسبات ریاضی جدول مربوط حذف می شوند و عملیات مربوط به تعیین اجزای سطح بعدی، مانند روش تعیین اجزای بالاترین سطح انجام می شود. این عملیات تا جایی تکرار می شود که اجزای تشکیل دهنده همه سطوح سیستم مشخص شوند.

جدول (۶): مرحله اول تعیین سطح اول در سلسله مراتب ISM در بررسی عوامل و مولفه های شهر خلاق موثر در ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

سطح	اشتراک	ورودی: اثرپذیر	خروجی: اثرگذار	
۱	A, B, C, D, E, F, H, I, L	A, B, C, D, E, F, H, I, K, L	A, B, C, D, E, F, H, I, K, L	A
	A, B, F, G, I	A, B, C, D, F, G, I, K	A, B, E, F, G, H, I, L	B
	A, C, E, H	A, C, E, F, I, K, L	A, B, C, E, H, K	C
	A, D, E, F, I	A, D, E, F, I, K, L	A, B, D, E, F, G, I	D
	A, C, D, F, G, L	A, B, C, D, E, G, H, L	A, C, D, E, G, H, I	E
۱	A, B, D, F, G, L	A, B, D, F, G, L	A, B, C, D, F, G, K, L	F
	B, E, F, G, I, K	B, D, E, F, G, I, K	B, E, F, G, H, I, K	G
	A, C, E, H, L	A, B, C, D, E, G, H, L	A, C, E, H, I, L	H
	A, B, D, G, I, K	A, B, D, E, G, H, I, K, L	A, B, D, G, I, K	I
	G, I, K, L	A, C, F, G, I, K, L	A, D, G, I, K, L	K
	A, F, H, K, L	A, B, F, H, K, L	A, D, E, F, H, I, K, L	L

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

نتایج نشان می دهد در سطح اول میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی قوی و وجود زمینه های قوی برای رونق کارآفرینی در شهر بندرعباس مجموعه خروجی و مشترک یکسان دارند، به عنوان معیارهای سطح اول یا معیارهایی که بیشترین تأثیر را می پذیرند، از مجموعه معیارها خارج می شوند (جدول ۶). در گام بعدی مولفه های برخورداری از سرمایه های انسانی قوی (طبقه خلاق) و باز بودن و تحمل پذیری شهر در شکل گیری جریان های

خلاقانه توسعه به عنوان سطح دوم عوامل خلاق موثر بر ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس حذف می شوند (جدول ۷).

جدول (۷): مرحله دوم تعیین سطح دوم در سلسله مراتب ISM

در بررسی عوامل و مولفه های شهر خلاق موثر در ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

سطح	اشتراک	ورودی: اثرپذیر	خروجی: اثرگذار	
	B, G, I, L	B, C, D, G, I, K, L	B, E, G, H, I, L	B
۲	C, E, H	C, E, H	B, C, E, H, K	C
	D, E, I	D, E, I, K, L	B, D, E, G, I	D
	C, D, E, G, H	B, C, D, E, G, H, L	C, D, E, G, H, I	E
	B, E, G, I, K	B, D, E, G, I, K	B, E, G, H, I, K	G
	C, E, H, L	B, C, D, E, G, H, L	C, E, H, I, L	H
	B, D, G, I, K	B, D, E, G, H, I, K, L	B, D, G, I, K	I
	G, I, K, L	C, G, I, K, L	B, D, G, I, K, L	K
۲	B, H, K, L	B, H, K, L	B, D, E, H, I, K, L	L

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

در این مرحله وجود فضاهای فرهنگی و گردشگری خلاق در شهر به عنوان اولویت سوم از محاسبات کنار گذاشته می شود (جدول ۸).

جدول (۸): مرحله سوم تعیین سطح سوم در سلسله مراتب ISM

در بررسی عوامل و مولفه های شهر خلاق موثر در ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

سطح	اشتراک	ورودی: اثرپذیر	خروجی: اثرگذار	
	B, G, I	B, D, G, I, K	B, E, G, H, I	B
	D, E, I	D, E, I, K	B, D, E, G, I	D
	D, E, G, H	B, D, E, G, H	D, E, G, H, I	E
	B, E, G, I, K	B, D, E, G, I, K	B, E, G, H, I, K	G
	E, H	B, E, G, H	E, H, I	H
	B, D, G, I, K	B, D, E, G, H, I, K	B, D, G, I, K	I
۳	G, I, K	G, I, K	B, D, G, I, K	K

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

در مرحله چهارم مولفه بهره مندی از فضاهای بالقوه ایجاد فضاهای شهری خلاق از محاسبات سطح بعدی کنار گذاشته می شود (جدول ۹).

جدول (۹): مرحله چهارم تعیین سطح چهارم در سلسله مراتب ISM

در بررسی عوامل و مولفه های شهر خلاق موثر در ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

سطح	اشتراک	ورودی: اثرپذیر	خروجی: اثرگذار	
	B, G, I	B, D, G, I	B, E, G, H, I	B
۴	D, E, I	D, E, I	B, D, E, G, I	D
	D, E, G, H	B, D, E, G, I	D, E, G, H, I	E
	B, E, G, I	B, D, E, G, I	B, E, G, H, I	G
	E, H	B, E, G, I	E, H, I	H
	B, D, G, I	B, D, E, G, H, I	B, D, G, I	I

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

در مرحله پنجم مولفه های نوآوری در ابعاد فناوری های نوین در حوزه صنایع خلاق و قابلیت زندگی و برخورداری از امکانات در شهر بندرعباس به عنوان عناصر سطح پنجم از محاسبات گام بعدی کنار گذاشته شده اند (جدول ۱۰).

جدول (۱۰): مرحله پنجم تعیین سطح پنجم در سلسله مراتب ISM در بررسی عوامل و مولفه های شهر خلاق موثر در ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

سطح	اشتراک	ورودی: اثرپذیر	خروجی: اثرگذار	
۵	B,G,I	B, G,I	B,E, G,H,I	B
	E,G,H	B,E,G,H	E,G,H,I	E
۵	B,E,G,I	B, E,G,I	B,E,G,H,I	G
	E,H	B, E,G,I	E,H,I	H
	B,G,I	B,E,G,H,I	B,G,I	I

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

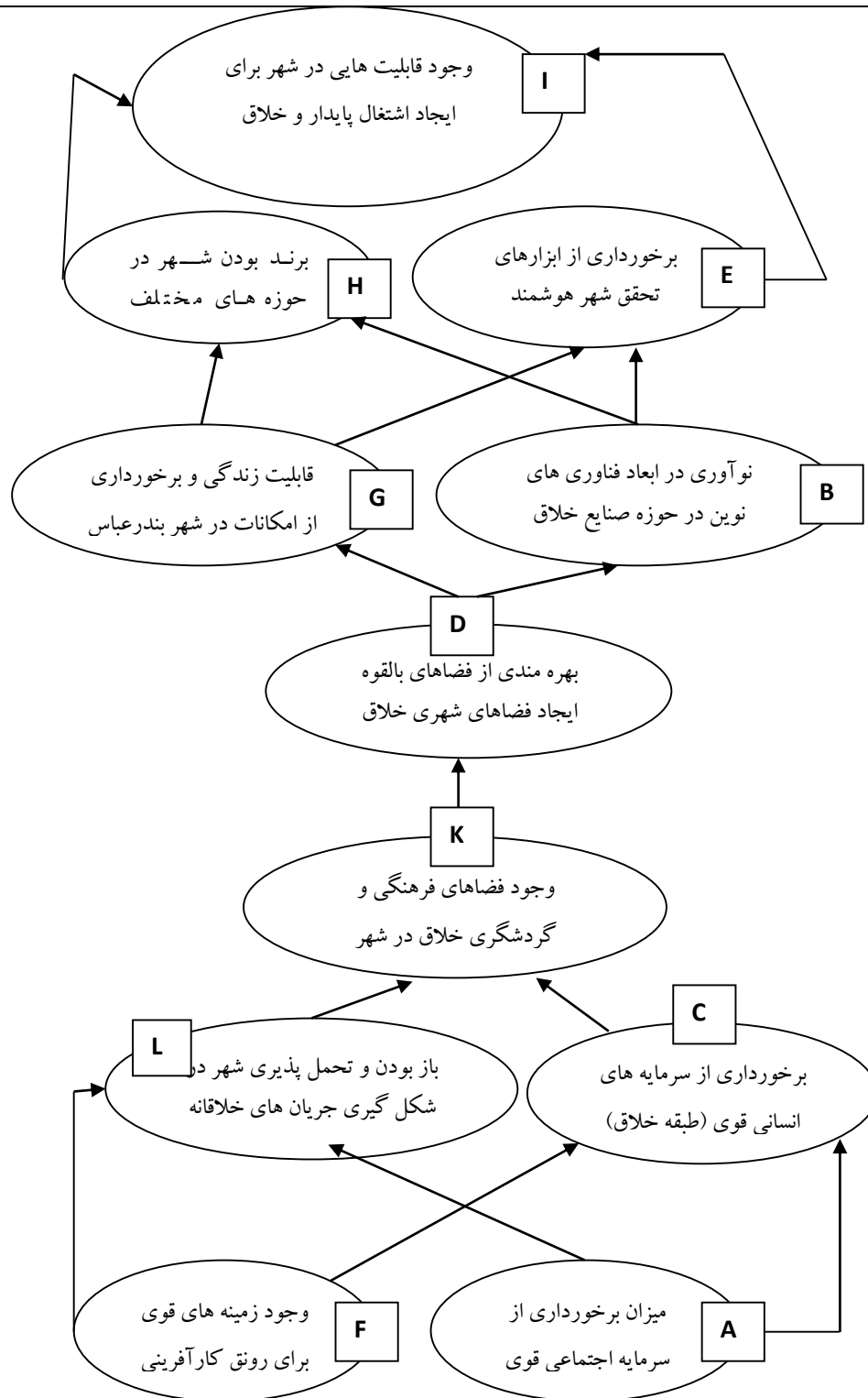
در نهایت دو متغیر برخورداری از ابزارهای تحقق شهر هوشمند و برند بودن شهر در حوزه های مختلف خلاقیت به عنوان متغیرهای سطح ششم و متغیر وجود قابلیت هایی در شهر برای ایجاد اشتغال پایدار و خلاق نیز به عنوان متغیر سطح هفتم در پایین ترین سطح عوامل خلاق موثر بر ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس قرار گرفته اند (جدول ۱۱).

جدول (۱۱): مرحله ششم تعیین سطح ششم در سلسله مراتب ISM در بررسی عوامل و مولفه های شهر خلاق موثر در ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

سطح	اشتراک	ورودی: اثرپذیر	خروجی: اثرگذار	
۶	E, H	E, H	E,G,H,I	E
۶	E,H	E, I	E,H,I	H
	I	E, H,I	I	I

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

در این مرحله، با توجه به سطوح متغیرها و ماتریس نهایی، یک مدل اولیه رسم می شود و از طریق حذف انتقال پذیری ها در مدل اولیه، مدل نهایی به دست می آید. روابط بین متغیرها و جهات پیکان، از روی ماتریس دریافتی تجمع شده به دست می آید. سطح بندی به دست آمده نشان می دهند معیارهای مدل در عملکرد نهایی اثرگذاری مولفه های شهر خلاق بر روی کیفیت زندگی در شهر بندرعباس به صورت نمودار ۱ است

نمودار (۱): مدل پایه ای توسعه داده شده ISM برای

عوامل اثرگذاری مولفه های شهر خلاق بر روی کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

با توجه به بررسی‌های انجام گرفته در جداول و اشکال فوق و با استفاده از سطوح اولویت بندی شده معیارها و ماتریس دستیابی، در نهایت جدول توان پیش برندگی و وابستگی در ماتریس دستیابی تشکیل می‌گردد. بدین صورت که به بزرگترین عدد رتبه اول و به کوچکترین عدد رتبه آخر تعلق می‌گیرد.

پیوندی				نفوذ (مستقل)				قدرت نفوذ	
			A				۱۰		
			K F				۹		
			L				۸		
			J				۷		
		B G	I				۶		
E							۵		
H							۴		
			I				۳		
							۲		
وابسته				خودمختار				۱	
۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
میزان وابستگی									

شکل (۴): دسته بندی متغیرهای بر اساس قدرت نفوذ و وابستگی

در میزان اثرگذاری مولفه های شهر خلاق بر روی کیفیت زندگی در شهر بندرعباس

در جدول بالا، متغیرها در چهار گروه طبقه بندی می‌شوند. اولین گروه شامل متغیرهای خودمختار (ناحیه ۱) می‌شود که قدرت نفوذ و وابستگی ضعیفی دارند. این متغیرها تاحدودی از سایر متغیرها مجزا هستند و ارتباطات کمی دارند. دسته دوم متغیرهای وابسته (ناحیه ۲) هستند که از قدرت نفوذ ضعیف و وابستگی بالایی برخوردارند. گروه سوم متغیرهای پیوندی (ناحیه ۳) هستند که از قدرت نفوذ و وابستگی بالایی برخوردارند و هرگونه عمل روی این متغیرها باعث تغییر سایر متغیرها می‌شود. گروه چهارم متغیرهای مستقل یا نفوذ (ناحیه ۴) را دربر می‌گیرند. این متغیرها قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایین دارند. متغیرهایی که از قدرت نفوذ بالایی برخوردارند، اصطلاحاً متغیرهای کلیدی نامیده می‌شوند که این پژوهش متغیرهای میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی قوی و وجود زمینه های قوی برای رونق کارآفرینی در شهر بندرعباس عامل های مهم و کلیدی شهر خلاق در ارتقای کیفیت زندگی در شهر بندرعباس معرفی شده اند که نیازمند تدوین برنامه ریزی های بلند مدت و کوتاه مدت جهت بهره گیری از سایر شاخص های اثرگذار بررسی شده در این پژوهش به منظور بالا بردن وضعیت کیفیت زندگی در شهر بندرعباس می‌باشد (شکل ۴).

بحث و نتیجه گیری

شاخص های کیفیت زندگی به دنبال مداخلات کم هزینه و انعطاف پذیر هستند که باعث بهبود کیفیت فضاهای زندگی شهری می شوند. می توان گفت مداخلات بهبود فضاهای زندگی شهری با رعایت اصول و عناصر شهرهای خلاق با شتاب بیشتری همراه خواهد بود. در این رابطه، استفاده از مولفه های شهر خلاق بر پایه ساختارهای سازمانی (اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و دیگر) قوی است و دارای روابط دو طرفه با محیط فیزیکی هستند به گونه ای که آنها هم محیط را ایجاد می کنند و هم از طریق آن ساخته می شوند. با توجه به این مفهوم، عناصر شهرهای خلاق نقش زیادی در بهبود فضاهای شهری و محیط های سکونتی دارند. شهرهای خلاق دارای رویکرد متنوعی هستند و سبب ابتکارات در زمینه ایجاد محیطی فعال به صورت موقت و یا در محیط های باز یا فضاهای ساخته شده می شوند. چنین ابتکاراتی با توجه به ذینفعان محلی، توسط سازمان های اجتماعی، گروه های خلاق، کارآفرینان کوچک، علاقه مندان، صنایع کوچک و صاحبان ملک خالی برای اهداف مشترک ایجاد می شود، تا ساکنین محلات شهری را گرد هم آورد. این شرکت کنندگان در تلاشند تا پویایی و سرزندگی را در سطح محلی و در مقیاس کوچک برای مردم ایجاد کنند و به نوعی به ارتقای کیفیت زندگی ساکنین کمک نمایند.

نتایج بررسی شاخص های شهر خلاق در شهر بندرعباس نشان می دهد شاخص کیفیت زندگی وضعیت بهتری پیدا خواهند کردند زمانی که مولفه های شهر خلاق به یک سوم وضعیت مطلوب خود در شاخص ها مطلوبیت فضاهای شهری، استفاده از سرمایه های انسانی، بهره گیری و بها دادن به نوآوری ها و فراهم کردن زمینه های تحقق شهر هوشمند در این شهر دست پیدا کند. در رابطه با اولویت بندی اثرگذاری مولفه های شهرخلاق بر کیفیت زندگی در شهر بندرعباس، سرمایه اجتماعی در رتبه اول قرار دارد. نتایج برنامه های گذشته مدیریت شهری بندرعباس نشان می دهد شاخص های سرمایه اجتماعی مانند اعتمادسازی و توزیع خدمات عادلانه بیشترین تاثیر را در بهبود وضعیت مشارکت مردم به عنوان معیار و مولفه اصلی شهرخلاق را دارد. اضافه بر این، نتایج بررسی ها حکایت از آن دارد که از بین مولفه های تحقق شهرخلاق در شهر بندرعباس، مولفه های بهبود فضاهای شهری (ایجاد فضاهای تعاملی - احیا و بازسازی تک بناها و اختصاص فعالیت اقتصادی به بنا، احداث تاسیسات و تجهیزات شهری در مسیرهای فضاهای شهری اقتصاد محور و مردم پسند و ..)، نوآوری، سرمایه های اجتماعی و انسانی، مولفه های شهر هوشمند و درآمدهای ناخالص شهر با سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی دار می باشند. بر اساس نتایج تحلیل مسیر، بهبود فضاهای شهری و نوآوری در بخش های مختلف دارای بیشترین تاثیر و بخش صنایع خلاق دارای کمترین تاثیر است. در رابطه با اثر مستقیم مولفه زیست پذیری شهر دارای کمترین اثر مستقیم و مولفه بهبود فضاهای شهری (یعنی توزیع عادلانه خدمات و امکانات در مناطق مختلف شهر) دارای بیشترین اثر بوده است.

در نهایت پیشنهادات و راهکارهایی ذیل جهت پیاده سازی شهرخلاق با رویکرد کیفیت زندگی شهری در شهر بندرعباس ارائه می گردد.

- بسترسازی مناسب در مدیریت شهری جهت مشارکت شهروندان
- زمینه سازی مشارکت طبقه خلاق و نیروی انسانی متخصص در دستیابی به شهر خلاق
- ایجاد ارتباط بین صنعت و مدیریت شهری با دانشگاه ها و ارزش گذاری به نوآوری
- پیش بینی کاربری های خدماتی که متضمن تداوم حضور خلاقانه شهروندان است.
- خلق فضاهای شهری با ظرفیت جذب و نگهداری طبقات خلاق شهری
- ایجاد و توجه به مراکز اجتماعی خلاق به جای مراکز محله
- تقویت بنیه اقتصادی خانوارها از طریق ایجاد شرایط برای فعالیت های اقتصادی و تجاری
- استفاده از هنرمندان و نمودهای هنری ایشان در منظر شهری

منابع پژوهش

- ۱) پور اصغر سنگاچین، فرزام، صالحی، اسماعیل و مثنوی، محمدرضا (۱۳۸۹)، مقایسه تطبیقی - تحلیلی روش های سنجش توسعه پایدار، پژوهش های محیط زیست، سال اول، شماره اول.
- ۲) رستمی، مسلم؛ رضایی اسحاق وندی، ساره (۱۴۰۰)، تحلیل شاخص های شهر خلاق با استفاده از مدل ساختاری تفسیری (مطالعه موردی شهر کرمانشاه)، مجله مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه ای، دوره دوم، شماره ۴
- ۳) رفعیان، مجتبی، حاجی زاده، علی، زمانی، حسن (۱۳۸۹)، بررسی متغیرهای فردی موثر بر رضایت شهروندان از کیفیت محیط زندگی، مطالعه موردی: مقایسه بافت قدیم و حومه شیراز، نشریه جغرافیا و توسعه، شماره ۱۷
- ۴) معافی، رضا؛ قدمی، محسن؛ مظاهری، محمد مهدی (۱۳۹۹)، سنجش میزان برخورداری مناطق ۲۲ گانه شهر تهران در تحقق پذیری شهر خلاق، مجله مدیریت فرهنگی، شماره ۵۰
- 5) Arlt, W.G., (2006), Not very willkommen: the internet as a marketing tool for attracting German – speaking tourists to non-European destinations, information technology and tourism, Vol 8, pp 285-296.
- 6) Beckstead, D, and Brown, WM, (2006). Capacity innovation: employ en science set en genie dam's les villas comedienne set Americans. Statistic Canada, Ottawa.
- 7) Bianchini, F., and Ghiraldi, L., (2007), Thinking culturally about place in place branding and public diplomacy, palgrave Journal, Vol 3, No 4.
- 8) Brenner, N., (2015), Is "tactical urbanism" an alternative to neoliberal urbanism? MoMa [Online]. Available at: http://post.at.moma.org/content_items/587-is-tactical-urbanism-an-alternative-to-neoliberal-urbanism.
- 9) Chase, E., Knight, A. and Statham, J. (2008), The Emotional Wellbeing of Unaccompanied Young People Seeking Asylum in the UK, London, BAAF.
- 10) Clark, TN (2004b). Urban amenities: lakes, opera and juice bars, do they drive development? In The City as an Entertainment Machine. TN Clark (ed.), pp. 103–140. Elsevier, Oxford.
- 11) Corijn, J & Groth, E., (2005), Reclaiming Urbanity: Indeterminate Spaces, Informal Actors and Urban Agenda Setting, Urban Studies, Vol 42, No 3, pp 503-526.

- 12) Dube, P., (2009), Actions: What You Can Do with the City. C Mag C Magazine, Vol 102, pp 47 –48.
- 13) Florida, R (2005). Cities and the Creative Class, Rutledge, New York, London
- 14) Glaeser, EL (2005). Review of Richard Florida's the Rise of the creative class. Regional Science and Urban Economics 35(5), 593–596
- 15) Leonie , S.; (2005), A new spin on the creative city: Artist/planner collaborations. Planning Theory and Practice, Volume 6, Issue 1, Pages 101-103
- 16) Long, J (2009). "Sustaining creativity in the creative archetype: the case of Austin", Texas. Cities 26
- 17) Lydon, M., (2012), Tactical Urbanism 2: short-term action, long-term change
- 18) Lydon, M., (2012), From Here to There: How Tactical Urbanism Gets Us Moving, street plans.
- 19) Maning, Thomas, J and Darnton, J.; (2006), Social diversity and economic development in the metropolis. Journal of Planning Literature 21(2), 153–168
- 20) Nello-Deakin, S., (2022), Exploring traffic evaporation: Findings from tactical urbanism
- 21) Ooi, C-S (2008). Credibility of a creative image: The Singaporean approach, Creative encounters: Creativity at work, Copenhagen: Copenhagen Business School
- 22) Purcell, M., (2014), possible, worlds; Henry Lefebvre and righto the city, Journal of urban affairs, Vol 36, No 1, pp 141-154
- 23) Siebel, W.; (2008). Talent, Tolerant, Technologies. Kritische Anmerkungen zu dried neon Zauberworten deer Stadpolitik. RegionPol, Zeitschrift fur Regional wirtschaft, 1(1), 31–39
- 24) Smyth, H. J. (2005), Procurement push and marketing pull in supply chain management: The conceptual contribution of relationship marketing as a driver in project financial performance. Property Constar, Vol 10, No 1, pp 33–44
- 25) Zimmerman, J (2008). "From brew town to cool town: neoliberals and creative city development strategy in Milwaukee". Cities 25, 230–242

Analysis of effects creative cities on improving the quality of urban life (Case study: bandar Abbas City)

Mobina kharami, PhD in Geography and Urban Planning, Qeshm International Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran.

Hamidreza Joodaki¹, Assistant Professor of Geography and Urban Planning, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran.

Yousefali Ziari, Associate Professor of Geography and Urban Planning, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 17 January 2023

Accepted: 20 March 2023

Abstract

Creative cities have a diverse approach and cause initiatives in the field of creating an active environment on a temporary basis or in open environments or built spaces, which provides areas for improving the quality of life of residents. This research examines the role of creative city components in improving the quality of life in the urban spaces of Bandar Abbas. The type of research is applied and the research method is descriptive-analytical. The data collection method is a combination of documentary or library studies as well as field study (questionnaire). The statistical population includes 100,000 people of working age whose place of work or residence is in Bandar Abbas city. The sample size is 384 people based on Morgan's table. Structural-interpretive methods and models have been used to analyze data and prove the relationship between variables, as well as formulate strategies, policies and final plans. The results of the studies showed that the indicators of the quality of life will get a better situation when the components of the creative city reach a third of their desired status in the indicators of the desirability of urban spaces, the use of human capital, the use and appreciation of innovations and Providing the grounds for the realization of a smart city. In addition to this, the variables of social capital and the existence of strong grounds for entrepreneurship in Bandar Abbas city are considered important and key factors of the creative city in improving the quality of life in Bandar Abbas city. Based on the results of the interpretation model, among the components of the realization of Creative city in Bandar Abbas city, the existence of strong grounds for the prosperity of entrepreneurship in different dimensions, the possession of strong human capital (creative class) and the openness and tolerance of the city in the formation of creative flows have a direct and strong impact on the improvement of the quality of life in Bandar Abbas city, this indicates that a platform has been created to take advantage of the strengths of these indicators in this city and in short-term programs, it will be possible to fully utilize and influence them on the promotion of other indicators of the creative city and benefit from them in improving the quality of life in this city

Keywords: Creative city, quality of life, social capital, human capital, innovation, Bandar Abbas city.

DOI: [10.30495/uf.2023.1982635.1110](https://doi.org/10.30495/uf.2023.1982635.1110)

¹ - Corresponding author: f.joodaki@iiu.ac.ir